

בעל האמונה וההתלהבות וסמל הרוך והטוב, וכנגד זה מבצבצת דמותו הזעומה של ר' מנחם מנדל מרימנוב. ואילו מן הצד, בקצה האופק, נשקפים בהדרת חן פני הרבי מקאליב, מי שהיה מתלמידיו של ר' שמלקי מניקלשבורג. הרבי מקאליב רגיל היה לומר שירי אהבה שקיבל מפי הרועים האונגרים והפך את כוונתם, שכן ראה בפירוד הנאהבים ובגעועי הנפרדים משל להקב"ה וכנסת ישראל.

המספר הכרוך כל ימיו אחר החסידות ומש־תדל לגלות את המאור שבה, כיון שנפנה מתורת ההסבר והעיון ופנה אל הצד האמנותי בגיבוש התכונות הנפשיות ובגילום הפרצופים, לא יכול להתעלם גם מן הצל ומצלו של הצל המש־תרע מעבר לאור ויבליט עוד יותר את הבהירות שבאמצע מתוך הכהיון שבירכתי הבימה. היסוד העיקרי בתיאורו הוא נשמת החבורה, היינו התגשמותה של ההסידות בקרב הייחם של גדוליה ומוריה, וזעיר שם זעיר שם צפה ועולה גם נפש היחיד השואף להתעלות ברשות היחיד. אבל אין נשמה בלא גוף, ועם שהעלה את גופותיהם מתהום האגדה צרר אותם בצרור החיים.

מ. א. ק

מקשקשות. הוא הבחין בכמה ראשי דובים את קוי פניהם של תלמידי לובלין, אלה שעוינים אותו. ובכן הפשר נעוץ בתוך החזון, כדרך החלום ושברו בצדו הנראה לפרקים בחזיון לילה. הקורא יבין מדעתו, שפרקים אלו וכיוצא בהם אין מקורם ברשומות האגדה של בני הדורות הקוד־מים. המספר רואה את הגבור החביב עליו בכמה צורות ובראייה שהיא כולה שלו, פעם היא ראיית האתמול בפנים של היום, ופעם היא ראיית היום בפנים של אתמול.

ה.

בצד דמותו המוזרית של היהודי, כמעט דמות שלא מעלמא הדין, הרי נאה היא ביותר דמותו של ר' שמחה בונם מפשיסחא, שהדריך את היהודי בחייו וישב על כסאו לאחר שנסתלק מן העולם, כפי שצויה עליו לפני מותו. כן בולטת דמותו של ר' דוד מלילוב, זה הילד הגדול, התמים והישר, שאין מצויים כמותו אלא שנים שלושה בדור. ולעומתו אתה מוצא בכל מקום את ר' גפתלי מרופשיץ, פיקח וגחכן וליצן במקצת, הפונה לכאן ולכאן, ויודע להסתגל לכל מצב ולכל שעה. בין צדיקי הדור, חבריו של החזון, ניכרת ביותר דמותו של המגיד מקונויץ,

צֶדֶק וְצִדְקָה בְּיִשְׂרָאֵל

במלה אחת, כאן מצוה יסודית שנכנסה לתוך עמקה של נפש האימה. ואמנם נכנסה באופן שלא הצטמצמה בתוך תחומי הדין בלבד אלא נכנסה גם לפנים משורת הדין (לפי בטויו של המחבר שלנו) והפכה למדת רחמים ממש. על נקודה זו במיוחד חשוב לעמוד. הצדקה אינה סוף סוף אלא הצדק. אבל זה אינו "צדק צדק"; אינו "חוק כולל" בבחינת "יקוב הדין את ההר". הוא ההתחשבות בפרט כבעל סבל ויסורינ משלו. הוא הנסיון להחזיר את שווי המשקל שהוטא משום־מה לרעתו של משהו. אינו מעונין בסיבות: לאלהים פתרונים. הוא רק מכיר בתוצאות העצובות ומשתדל לרככן. ובכן ה"צדק" במובנו הישן התנדף. הוא הפך לדבר אחר, ליריבו. הוא נעשה (האם מותר לומר כך?) "אהבה". ואף "אהבה" זו אינה אהבה סתמית, אהבה הנוהגת במדה אחת ושווה כלפי כל באי עולם. היא אהבה התלויה בכל מיני דברים פרטיים ואישיים.

את צאצאה האחרון של "אהבה" זו (והיא עצמה, כאמור, צאצאה של הצדקה שהיא אף היא צאצאו של הצדק) — את צאצאה האחרון של

הקריאה בספר האחרון של הרב ד"ר יהודה ברגמן * עוררה בי כמה הרהורים על גורל עמנו ואופיו שאינם היסטוריים בלבד, ואם מותר לי אצרך לברכתי למחבר, שזכה השנה שיתקיימו בו ביחד, "כן שלשים לכוח וכן ארבעים לבינה", גם מקצת הרהורים אלה.

הספר מראה, בבקאות גדולה וברוח־השקפה מופתי, את תולדות הצדקה בישראל. ואולם עם ישראל סגולתו להיות מעשי; אינו נשאר לעולם בתחום העיון וההפשטה. וכך לא יכול היה להניח גם את רעיון הצדק כנוסחה מלולית או כדרישה נאה בלבד. קבע אותו כהלכה, ואת ההלכה מימש בתחום החיים ובתוך החיים נתן לו לבוש מיחשי במוסדות מסוימים, מוסדות שאמנם השתנו לפי צורך הזמנים וצוק העתים, אך התקיימו בצורות השונות והמתחלפות ההן, במשך כל ימי גלות החל, כשהן קשורות קשר בל ינתק בחיי הפרט, המשפחה והקהלה.

(* הצדקה בישראל, תולדותיה ומוסדותיה, מאת הרב ד"ר יהודה ברגמן, הוצאת תרשיש, ירושלים, תש"ד.

ג.

במלים שלנו, את ההתפתחות מן ה"צדק" אל ה"צדקה" יש לחסל ולהשיב לאחור; יש לחזור ולהעדיף את "מדת הדין" על "מדת הרחמים". "צדקה" ו"רחמים" הריהם מדות הגלות. "צדק" ו"דין" ערכי מדינה; ואם רוצים ללכת בכיוון של מדינה, יש להשתרש ב"צדק" ו"דין". ואף לאלה שאינם משוכנעים שיש ליצור מדינה מיד צריך להיות ברור שמה שנאמר כאן על מדינה חל על כל חברה מתוקנת שהיא. תקון חברה פירושו העמדתם של העניינים המשותפים של האזרחים על ה"צדק" דוקא.

וכך מעמידנו ספרו החשוב של ד"ר ברגמן על בעיה עיקרית של שיבת ציון, והיא הצורך ביצירת פסיכולוגיה חדשה, לא לחנם דברו הנביאים על "לב חדש" ו"רוח חדש" הנצרכים לתחייה הלאומית, שהרי בלי חדוש הלב והרוח אין קיום לאומה זו אף אם תשב על אדמתה. משתמשים אנו יותר מדי ב"מצב הנפש" של האומה כדי להצדיק כמה תופעות עגומות בחיינו הצבוריים. נפשה של אומה זו רצוצה ומסולפת והיא זקוקה לתיקון יסודי, תיקון שהוא בראש וראשונה החזרתה של מדת הדין במקום מדת הרחמים, של הצדק במקום הצדקה.

מי יתן ונראה תשועת ציון זו בעינינו אנו; ומי יתן ויזכה ד"ר ברגמן להוסיף על "כח-בינה" גם "גבורה", ויעניק לנו עוד ספר והוא מוקדש לענין יסודי זה.

חיי רות

אהבה זו יש לראות במה שנקרא כאן "פרוטיק-ציה", כלומר הפנייה התמידית, להתערבות אישית ולקשרים אישיים מצד זה, והקריאה התמידית להתחשב במצבים אישיים מיוחדים מצד זה. בכל ענין אין שואלים: "האם יש אדם המתאים לתפקיד?" אומרים: "יש מסכן חסר עבודה; הבה נסדר אותו", "יהא מתאים או לא. כבשה אצלנו מדת הרחמים את מדת הדין, והתוצאה המוסרית היא שעצם מושג הדין נעלם.

ב.

היה לי נסיון משולש לפני שבועות אחדים. באותם הימים קבלתי מכתב מתלמיד בענין צבורי חשוב; שמעתי נאום ממנהיג ידוע בשיבת ועד ישובי מרכזי; והשתתפתי בשיחה על העונשין המוטלים על מפקיעי השערים. מכל מה שראיתי זשמעתי בחוגים השונים ההם באתי לידי הכרה שבכלל נתרופף אצלנו רגש ההוקרה לחוק. על הסיבות אינני בא לדון. ברור שהן קשורות דות במיוחד עם עמדתנו כלפי הממשלה. אך על התוצאות למעשה אסור לעבור. יש מן המבורגרים שבתוכנו הנשארים בעלי רגש של חוקיות מתוך החינוך שקבלו בתורל. אך הדור הזה הולך ומוזדקן והדור החדש לוקח את מקומו. דור חדש זה התחנך שלא לרחוש כבוד לחוק אלא לשקול את הכל מתוך "חשבונות", והם חשבונות "פוליטיים", בלבד. כאן הבעיה, והיא בנפשנו. הצורך העיקרי בחיי הישוב בדורנו הוא החיאתו של רגש הכבוד לחוק. כל מדינה יכולה להתקיים בלי כל מיני דברים; אך אין אף אחת יכולה להתקיים בלי רגש כבוד לחוק.

ראשית

ספור מאת שלמה רייכנשטיין

(הוצאת משק עין-חרוד, ועם עובד, תש"ג)

באדמת-קדומים חרבה, פלא הזריעה והנביטה — חוויה עמוקה היא לו. גילוי עליון. תחושת השבע של ר. אינה קשורה בראית-עין בלבד; תחושה זו נובעת מתוך התייחדות ודביקות שלימה בחיי כפר. מראות הנוף, רישומיהם ודימויהם נסמכים לעובדה, למוחש. העלילה שבספר הולכת סובבת עם ההיאבקות המרה הכרוכה בבריאת יש מאין. הממשות החדשה חוטי-דמים נשחלים ומרטטים בה. האדם ניצב גלוי ושקוף מול עצמו ושכנו. החציצות נהרסות. עד מעמקים פוגע דין הגורל. תל-הישימון נעשה לבית ההיתוך והיציקה של

תקופה אשר לא יצאה מכלל תהיות ותעיות אותה חמד ש. ר. לכבשה במסגרת-תאור. המספר נאחו ביש הרופף, בתנודות הרוח, בערפלי ההת-הוות של העדה הצעירה. החיים הניגרים עדיין ללא צורה היו לו הומר לעשתיו הספורית. המספר מלוח את נס הצמיחה והגידול בשממה; חולין זחגיגיות משמשים כאן בערבוביה. פריקת עול נימוסים ומנהגים, מרידה בבית-הורים — ומאידך כמיתה למסורת, להתחברות אל המוצק והקיים; האדם העברי מתגלגל גלגולי גוף ונפש קשים בחזירתו למקור מחבתו. אך נעיצת המחרשה